

В раздела *Синтаксис* са маркирани основните тенденции в разво­я на този дял на езика – от предисторическия период до XVIII век. Акцентира се върху простото изречение и неговите части, изразяване на отрицание, възможност, принуда и, разбира се, сложното изречение и видовете съюзи в него.

В края на помагалото е предложена подробна библиография по историческа граматика и история на езика.

Книгата завършва със списък на съкращенията и символите и списък с употребените термини по страници.

Както става ясно, помагалото на Яна Плескалова е ориентирано към по-широк кръг читатели. То е предназначено и за студенти от историческите специалности, изучаващи разво­я на чешкия книжовен език. Акцентира се върху практическото овладяване на старочешкия, т. е. получаване на знания, които ще помогнат да се разчете един старочешки текст. Методологически книгата е структурирана по модела на Душан Шлосар "Stará čeština pro archiváře". С достъпния си и четивен стил, нещо рядко срещано в последно време, книгата може да представлява интерес и за студентите бохемисти извън пределите на Република Чехия.

Борислав Борисов

Пражката школа: Генеалогия, самопознание, полемики. НОМО ВОНЕМИСЪС. Издание на Бохемия клуб, Херон прес, 2004, кн. 1. Съст. Добромир Григоров; ред. на броя Маргарита Младенова.

Анахронизъм ли е за съвременната хуманитаристика "връщането" към дейността на Пражката школа? На какво се дължат определени подозрения, свързани с методологическата и идеологическата самоличност на тази школа? Възможно ли е генеалогията на определени концепти, работещи в рамките на дадена научна общност, да бъде коректна спрямо изходния епистемологичен контекст на съответната общност и едновременно с това да отчита трансформациите, които търпят идеите в хуманитарното познание при преноса им в "чужди" контекстуални полета? Това са – едро формулирани – основните проблеми, които са тревожели Добромир Григоров – съставител (автор на въвеждащия текст, на две от рецензиите и преводач на две от подбраните статии) на този много силен брой на списание "Nomo Bohemicus". Целта на изданието е да се представи синтетично – с оглед на обема, който може да си позволи, – "произхода" и "източниците", довели до създаването на Пражката лингвистична школа, и заедно с това съвременните рефлексии върху дейността и значението на един от най-характерните феномени в историята на хуманитарната мисъл през XX век. Подборът на текстовете е основан на баланса между "авторерексивните жестове" (както ги нарича Д. Григоров) на физиономични за школата фигури като Вилем Матезиус, Йозеф Вахек, Роман Якобсон, от една страна, и свързани по един или друг

начин с тях съвременни изследвания, дискутиращи проблемни положения и конвергенции между Пражката школа и други методологически нагласи, взаимоотношенията между “пораждащи” и “възприемащи” контексти.

“Юбилейният” текст “Десет години Пражки лингвистичен кръжок” на Вилем Матезиус (прев. М. Младенова) е не просто равностепенна на дейността на школата между 1926 и 1936 година. Очертавайки научно-културната среда, в която се формира кръжокът, неговият основател представя основните проблемни полета и методологически дискусии, дали облика на една “отворена” научна общност. Текстът е демонстрация и на самочувствието на участниците в школата, и на самосъзнанието им на създатели на един от големите епистемологични обрати в лингвистиката и литературознанието. Анализирани са и любопитният факт на международно признание, изпреварващо трудното и небезконфликтно “приемане” в “домашна среда” – още едно доказателство за липсата на “провинциален” научен манталитет у пражките филолози.

В пряка връзка с текста на Матезиус е статията на “ученика” му Йозеф Вахек “Поява и съзряване на пражката езиковедска теория” (прев. Д. Григоров). В нея надредно, вече от дистанцията на времето, се обобщава приносът и значението на кръжока в развитието на хуманитаристиката – отхвърлянето на идеите на младограматическата школа, съвместяването на синхронния и диахронния анализ, съчетаването на структурното и функционалното изследване на езика, интерес, за разлика от “чистата теория” на глосематиката, към всекидневните житейски ситуации и актуалното състояние на националния книжовен език, езиковата култура и поетическата реч. Изтъкнати са и полемиките, които подхваща списание *Slovo a slovesnost*, в подкрепа на което застават творци и интелектуалци като Карел Чапек, Франтишек Ксавер Шалда, Ярослав Дурих, Владислав Ванчура, Индржих Хонзъл, Витезслав Незвал. Отличителна черта на Пражката школа според Вахек е именно взаимният диалог между лингвисти и литературоведи и усилено научната концепция да не остава изолирана от практическото езиково обучение. Важно място в статията заема “извеждането” на методологическия облик на школата, (само)определяща се като “структурно-функционална”, от две направления, бележещи вътрешната диференциация в нея – на Трубецкой – Якобсон и на Матезиус – Хавранек. Но е отхвърлено като неоснователно подозрението, че това оразличаване е свързано с национални различия в подхода.

И ако текстовете на Матезиус и Вахек акцентират върху вътрешното разнообразие на възгледите в школата, принципната ѝ “отвореност” към диалог и полемики, то Роман Якобсон в “Предпоставки за развитието на Пражката лингвистична школа” (прев. А. Пенчева) поставя ударението върху друго. Според него създаването на кръжока е пряк израз на една *национална* особеност на чешката наука, която Матезиус определя като “корпоративен кураж”, компенсиращ “относителния недостиг на смели първооткриватели, водени само от собствената си воля и доверие в себе си и

воюващи на собствен риск с проблема си”. За Якобсон характерна черта на кръжока е монолитността на методологията и неговата “организационна дисциплинираност” – “това обединение не желае да бъде парламент, представящ различни течения, а директно заявява чрез своя устав, че неговата цел “е да работи на базата на функционално-структурния метод за напредъка на лингвистичните научни изследвания”. По този начин Роман Якобсон вижда същността на Пражката школа в налагането на нова система от методологически принципи, но не чрез “абстрактни прокламации и ялови манифести”, а като “премислена в дълбочина и широчина теоретична система, разработена с участието на лингвисти, философи на езика и естетици и с неотклонно съобразяване с езиковата емпирия”. Реторично, под предлог, че няма да защитава тезата за автохтонния произход на кръжока, ученият прокарва възгледа си за значимостта на специфично чешките условия и “домашната” научна среда при формирането на школата, за органичната вписаност на кръга в научните традиции на страната.

В индиректна подкрепа на това становище, но с пряко отношение към фигурата на Якобсон е статията на Петер Осолсобе “Източник на телеологично мислене на Пражкия лингвистичен кръжок” (прев. Ал. Иванов). В нея се анализират връзките между възловото за Пражката школа понятие “функция”, телеологичната перспектива на мисловността и теорията на чешкия икономист Карел Енглиш. Това довежда до прецизиране на генеалогията на езиковия модел от типа средство-цел (*a means-ends model*) и на понятията като “автотелична естетика” и “поетическа функция” при Якобсон и Мукаржовски. Много аргументирано и задълбочено Петер Осолсобе очертава близостта и различието между лингвистичния и естетическия функционализъм на школата и телеологичната теория на Карел Енглиш – нещо, което, струва ми се, е оставало извън полезрението на учените или поне на българската филологическа мисъл.

Безспорен интерес ще предизвикат у интересуващите се от история на естетическите и литературоведските идеи двете взаимно обвързани статии: на Отакар Зих – “За поетическите типове” (прев. В. Якимова), и на Петер Кайзер – “Протоструктурализмът в чешката естетика и литературознание: поетическата типология на Отакар Зих” (прев. Д. Григоров). Представянето на естетическия проект на чешкия учен е добра предпоставка за нова перспектива в конструирането на връзки между литературоведски нагласи, школи и концепти през първата половина на ХХ век. Възгледът за хетерогенната единност на художествената структура на творбата и нейните три нива – сетивно, формално и смислово, аисторизмът и апсихологизмът на концепцията на О. Зих, полагането ѝ в контекста на хербартовската традиция, от една страна, и на бъдещите структурални нагласи в чешката естетика – от друга – всичко това вероятно води и до преразглеждане на инерцията еднозначно (и генеалогично?) да се обвързват руският формализъм и Пражката школа. Любопитни са и опитите за откриване на типологични “родства” в статиите на Зденек Матхаузер “Интенционалността и обратните връзки при

Мукаржовски, Ингарден и Лосев” (прев. В. Синивирска) и на Иржи Холи “Пражката школа и школата в Констанц: между теорията и текста” (прев. З. Хаджидимитрова). Но тук като че ли заглавията заявяват повече, отколкото текстовете предлагат.

В края на списанието е поместена и пълна хроника на лекциите пред Пражкия лингвистичен кръжок, изготвена от Йозеф Вахек, както и три рецензии на издания с изследвания върху структурализма в Централна и Източна Европа. Така към прецизния подбор, коректния превод и задълбочения коментар на текстовете този интригуващ брой на списание “*Notio Bohemica*” може да добави и още едно достойнство, каквото е библиографската добросъвестност.

Димитър Кръстев

Юлия Николова. Записки по българска възрожденска литература. “Хермес”, 2004, 439 с.

Новата книга на университетската преподавателка доц. д-р Юлия Николова е задълбочен обзор на книжнината от епохата на Българското възрождане. Посветено на специфични литературни и културни явления, това изследване е предназначено както за студенти и специалисти, така и за широк кръг читатели.

“Записки по българска възрожденска литература” е особена книга. Тя предлага собствен модел на общуване – увлича, интригува, привлича, но и подлага на изпитание, търси диалог със своя читател и непрестанно се “вглежда” в неговите реакции. Понякога сякаш ги предусеща. Предусеща плахата неувереност на студента, въпросите на колегата, инакомислието на специалиста.

“Записки по българска възрожденска литература” е университетски учебник не само защото е назван така. Книгата на Юлия Николова предлага система от енциклопедични знания за културата на българския XIX век. Още повече, че тя не спира наблюденията си с Освобождението. В книгата се споделя и аргументира тезата, че възрожденските процеси не приключват през 1878 г. Те продължават почти две десетилетия по-късно. Тук не случайно употребих понятието за енциклопедично знание. В книгата са изказани и научно обосновани всички интуиции и особености на Българското възрождане. Тези особености са свързани с историзма, с развоя на националната идеология, с масовизирането на светското образование, с движението за независима църква и държава. Тези феномени са свързани и обусловени от генеалогията на българската култура и когато се говори за нейното своеобразие, винаги се отбелязва, че “тя не възниква като феникс – сама от себе си и сама за себе си” (Ю. Николова). Нейното формиране е схващано като синтез на културни традиции – на фолклорната и на старобългарската, които отстояват правото си на коректив през Възраждането. Подчертано е